

УДК: 332.1:330.3

*В.Г. Поліщук,
аспірант, Луцький національний технічний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З ПОЗИЦІЙ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ

З'ясовано роль і місце мотиваційного механізму у стимулюванні сталого розвитку регіону. Розглянуті підходи до стимулювання регіональних соціо-еколого-економічних систем через призму теорії мотивації. Запропоновано власну теорію стимулювання сталого розвитку регіонів на основі мотиваційного механізму.

Ключові слова: мотиваційний механізм, регіон, стимулювання сталого розвитку регіонів

A role and place of motivational mechanism is found out in stimulation of sustainable development of region. Considered going near stimulation of regional social and ecological and economical systems through the prism of theory of motivation. The own theory of stimulation of sustainable development of regions is offered on the basis of motivational mechanism.

Keywords: motivational mechanism, region, stimulation of sustainable development of regions

Вступ. Україна задекларувала своє прагнення до сталого розвитку ще на початку 90-х років XX ст., підписавши всі документи, прийняті на Конференції з навколишнього середовища і розвитку, що проходила в Ріо-де-Жанейро. Відтак вона зобов'язалась виконати дії, направлені на досягнення сталого розвитку [1, с. 128]. Мова йде про єдину комплексну систему впливу на регіональні системи, тобто стимулювання сталого розвитку регіонів.

Однак сучасні реалії з питання стимулювання сталого розвитку свідчать про те, що в Україні не існує єдиного механізму стимулювання сталого розвитку в цілому і сталого розвитку регіонів зокрема. Стан речей не виправив навіть прийнятий у 2005 р. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів". Адже він спротивив питання стимулювання розвитку регіонів до підтримки депресивних територій із застосуванням угод щодо регіонального розвитку [12]. А це в свою чергу унеможливило самостійний поступ регіонів, пошук ним перспективних шляхів до сталого розвитку. Крім того, згаданий закон залишає поза увагою регіони із існуючими проблемами.

Теоретичні дослідження щодо сталого розвитку регіонів в Україні ведуться давно. Цим питанням займалися такі провідні вітчизняні вчені як Білорус О.Г. [2], Борщук С.М. [3], Буркинський Б.В. [4], Вахович І.М. [5], Герасимчук З.В. [6], Данилишин Б.М. [9], Масловська Л.Ц. [14], Мельник Л.Г. [19], Недін І.В. [21], Немец Л.М. [18], Степанов В.М. [4], Шостак Л.Б. [9], Харічков С.К. [4] та ін. Проте дослідження з цього питання не ставили за завдання виробити внутрішню мотивацію регіону до сталого розвитку через стимулювання сталого розвитку регіонів як соціо-еколого-економічних (СЕЕ) систем, що підкреслює актуальність дослідження.

Більшість досліджень орієнтувались на існуючий стан речей, коли регіони України втрачають внутрішній потенціал до сталого розвитку, і стають залежними від інших регіонів, або держави. Проте зовсім не піднімалися питання, що пропонують активізацію внутрішніх потенційних можливостей регіонів через застосування стимулюючих заходів та дій. Таким чином, прикрим є той факт, що вітчизняними вченими не запропоновано мотиваційний механізм стимулювання сталого розвитку регіональних СЕЕ систем.

Постановка задачі. Метою статті є з'ясування теоретичних підходів мотиваційного механізму щодо стимулювання сталого розвитку регіонів. Також вагомим завданням, що вирішується у статті, є пошук теоретичного підходу до обґрунтування стимулювання сталого розвитку регіону.

Результати. У широкому розумінні мотивування означає процес спонукання себе та інших до ефективної діяльності і досягнення поставлених цілей перед кожним працівником і організацією в цілому; це своєрідний різновид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання себе та підлеглих працівників до діяльності, що спрямована на виконання місії, особистих цілей та цілей організації [16, с. 122]. У контексті сталого регіонального розвитку, мотивація буде процесом активізації внутрішньорегіональних спонукань (прагнень), спрямованих на досягнення сталого розвитку регіону. Основні терміни стимулювання як функції менеджменту та їх інтерпретація з позицій сталого розвитку регіону представлені у табл. 1.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика основних термінів стимулювання як функцій менеджменту в контексті сталого розвитку регіону*

Терміни мотивації	Зміст терміну з позицій менеджменту	Зміст терміну з позицій сталого розвитку регіону
Мотивація	Процес спонукання людини (групи людей) до досягнення цілей організації	Процес активізації внутрішньорегіональних спонукань (прагнень) самою системою, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіону
Стимулювання	Створення не тільки позитивних, але і негативних стимулів, надавати поштовх, примушувати до дії	Процес активізації регіональних спонукань (прагнень) регіональної системи ззовні, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіону
Потреба	Відчуття (необхідність) людиною фізіологічної або психологічної нестачі чого-небудь	Стимулююче начало, першооснова розвитку регіону, сила, що рухає регіон в напрямку сталого розвитку
Інтерес	Вибіркове ставлення особистості до певного об'єкта, цілеспрямоване прагнення у формі сукупності способів, засобів, шляхів досягнення	Конкретизована причина дій по досягненню сталого розвитку регіону через систему стимулів
Мотив	Усвідомлена спонукаюча причина, що самостійно змушує людину до якоїсь дії чи вчинку	Внутрішній каталізатор (або імпульс) діяльності регіонального суб'єкта, що орієнтований на стабільний розвиток регіону
Стимул	Зовнішня спонукаюча причина, котра спрямована на досягнення чи вчинення людиною певної дії	Зовнішній каталізатор розвитку регіональної СЕЕ системи, спрямований на досягнення динамічної рівноваги регіону, а відтак і його сталого розвитку
Винагорода	Матеріальна чи нематеріальна річ, що надається людині, яку людина вважає цінною для себе	Одержання соціальних, економічних та екологічних благ для регіону
Результат	Виконання людиною певного поставленого завдання	Досягнення регіональною системою динамічної рівноваги, а відтак і досягнення сталого розвитку регіональної СЕЕ системи
Драйв	Психологічні очікування, які намагаються нейтралізувати зміни в стимулах по відношенню до людини, що повертають її до попереднього стану поведінки, коли стимули мали вплив на людину.	Механізми очікування чи заміщення недостатнього стимулу іншим, щоб не втратити позитивної динаміки росту та не допустити порушення рівноважного стану регіональної СЕЕ системи.

* Джерело: [11; 15; 17; 18; 20; 22], власні розробки автора.

З'ясувавши зміст основних елементів мотивації, розглянемо детально економічні теорії, що пов'язані з мотивуванням. Це дасть змогу сформулювати теоретичні аспекти мотиваційної складової стимулювання сталого розвитку регіональних СЕЕ систем. Найбільш відомими (класичними) теоріями мотивації є наступні:

а) змістові (відображають зміст потреб): теорія потреб М. Туган-Барановського; теорія ієрархії потреб А. Маслоу; теорія існування, відносин і росту К. Альдерфера; теорії "X" та "Y" Д. МакГрегора; теорія зустрічних потреб Д.С. МакКлелланда, двофакторна теорія мотивації Ф. Герцберга; теорія теорія драйвів К. Халла; теорія "Z" У. Оучі;

б) процесуальні (відображають процес винагородження): теорія очікувань В. Врума; теорія справедливості (неупередженості) С. Адамса; теорія партисипативного (спільного) управління; теорія результативної валентності Дж. Аткинсона; теорія матеріального стимулювання праці; теорія підкріплення Б.Ф. Скіннера; комплексна теорія Л. Портера та Е. Лоулера.

Розглянемо змістові теорії мотивації. У теорії потреб Абрахама Маслоу сформульовано ієрархію потреб, де існує п'ять основних груп потреб, що умовно можна розділити на первинні (фізіологічні, безпека і захищеність) та вторинні (соціальні, поваги, самовираження). Згідно теорії, кожен наступний щабель у ієрархії потреб не може бути задоволений, доки не задоволений попередній [11, с. 355–357]. З регіональної точки зору, у регіональній СЕЕ системі є три базові групи потреб – екологічні, соціальні та економічні. Кожну з цих груп можна вважати новим ієрархічним щаблем. Зрозуміло, що спочатку у регіоні необхідно, щоб були задоволені екологічні потреби, адже вони створюють середовище, основу для виникнення інших потреб. Соціальні потреби можуть виникнути з екологічних, адже будуть характеризувати необхідність населення, що проживає у регіоні у кращому рівні життя та проживання. Економічні потреби, що виникнуть із задоволення соціальних потреб, будуть характеризувати фінансово-економічну забезпеченість регіону та населення, що проживає на території регіону. І, нарешті, на найвищому щаблі піраміди потреб регіону – буде потреба регіону у сталому розвитку.

Схожою до теорії А. Маслоу є теорія існування, відносин (приналежності) і росту Клейтона Альдерфера. Замість п'яти груп потреб створено три (існування – форми матеріальних і фізіологічних бажань; відносини – зв'язки індивіда з важливими для нього людьми; росту – кмітливості і нововведення разом з бажанням мати продуктивний вплив на оточення) [13, с. 457–458]. Крім того, ця теорія є більш гнучкою, і не вимагає, щоб попередні рівні потреб були задоволені. У нашому випадку це є надзвичайно актуальним. Дійсно, у регіональній системі просто необхідно, щоб існувало одночасно кілька потреб, і по них велась активна діяльність з їх досягнення. Ще одним важливим аспектом є те, що потребам існування відповідають екологічні потреби, відносин – соціальні потреби, а росту – економічні потреби. Для того, щоб всі рівні потреб у регіоні були максимально задоволені, необхідно проводити стимулювання регіональної системи. Причому активна діяльність по цьому повинна відбуватись одночасно на всіх рівнях потреб регіону.

Теорія потреб Д. МакГрегора складається з двох теорій: теорія "X" (передбачає, що працівники схильні уникати роботи та відповідальності, тому для їх стимулювання необхідно використовувати контроль і погрози); теорія "Y" (стверджує, що за певних умов люди прагнуть до відповідальності й виконання роботи) [7; 11; 13]. Також вчений заявляв, що працівники більше схильні до положень теорії "Y", однак організаційні умови підштовхують їх до вибору поведінки, описаної у теорії "X".

Регіональний аспект даної теорії проявлятиметься у наступному. Теорія “X”: регіональна система усіяко буде уникати самотійно задовольнити ті чи інші потреби, тому необхідно стимулювати її до реалізації цих потреб різними методами – від підтримки до покарання; уникнення досягнення конкретних потреб (соціальних, економічних чи соціальних) пояснюється їхньою суперечністю між собою. Теорія “Y”: з іншої сторони, регіон прагне брати на себе відповідальність за задоволення конкретних потреб (соціального, економічного та екологічного змісту) для того, щоб досягти у майбутньому сталого розвитку регіону. Тобто у теорії “X” виявляється стимулюючий, а в теорії “Y” – мотиваційний механізм досягнення сталого розвитку на рівні регіону. Підсумовуючи дану теорію, можна зауважити, що регіон важко змусити (через покарання – штрафи, надмірні податки – досягти сталого розвитку, проте на нього можна впливати таким чином, щоб активізувати власні потенційні можливості до розвитку, тобто створити мотивацію до сталого розвитку.

Безумовно, змістові теорії мотивації є важливими у розумінні необхідності стимулювання сталого розвитку регіону через визначення ієрархії потреб регіону. Проте, найбільш підходять для мотивації регіонального стимулювання процесуальні теорії, що відповідають на питання: “яким чином необхідно стимулювати сталий розвиток регіону”.

Проаналізуємо більш детально кожну із процесуальних теорій. Основоположником необіхевіористської теорії драйвів був Карл Халл. Зміст даного вчення полягає в тому, що поведінка людини, підтримана яким-небудь стимулом (матеріальним чи моральним) досить міцно закріплюється в її психіці [7, с. 91]. У результаті такого підкріплення людина починає діяти за певними шаблонами. Якщо відбуваються якісь зміни в стимулах, то в психіці особистості починають діяти драйви (очікування), які намагаються нейтралізувати ці зміни та повертають її до попереднього стану. Аналогічно до цієї теорії, стимулювання сталого розвитку регіону буде трактуватись у такому вигляді. На різні сфери життєдіяльності регіонів необхідно впливати певними стимулами (інвестиції, податкові пільги, адміністративна підтримка та ін.), щоб виробити певний “шаблон тривалого розвитку”. Система під дією стимулів буде розвиватись, і тим самим якісно покращувати свої параметри. Якщо в системі відбудеться певний “збій”, тобто відбудеться послаблення якогось стимулу, соціо-еколого-економічна регіональна система автоматично запустить “драйви”, тобто механізми очікування чи заміщення недостатнього стимулу іншим, щоб не втратити позитивної динаміки росту та не допустити порушення сталого розвитку системи.

Проте навіть настирливі спроби стимулювати не завжди будуть гарантувати досягнення мети. Розходження можуть бути викликані поганою організацією, неправильним підбором стимулів для конкретних регіонів, занадто високими завданнями, що стоять перед комплексом заходів, пов’язаних із стимулюванням, проблемами у нормативно-правовому полі по закріпленні інструментів стимулювання. Важливими у даному разі будуть високі очікування успіху, які переважно мають мотиваційний характер. Ці очікування є внутрішніми спонуканими регіонів, що сприяють досягненню їх сталого розвитку. Внутрішні мотиви завжди зумовлюють активну діяльність усіх суб’єктів регіональної СЕЕ системи, оскільки кожен з них прагне задовольнити свої власні потреби. Наприклад, для підприємств, головних учасників економічної сфери, основною потребою є ефективне рентабельне виробництво та вигідна реалізація виробленої продукції. Для населення, основного учасника соціальної сфери, центральною потребою – це забезпечення високих стандартів та якості життя, а для навколишнього природного середовища – відновлення та збереження біорізноманіття та усунення негативних наслідків господарсько-побутової діяльності в регіонах.

Розглянемо детально мотиваційну теорію очікувань В. Врума, що ґрунтується на очікуванні певної події. Людина, згідно даного вчення, спрямовує свої зусилля на досягненні якої-небудь мети в тій мірі, в якій оцінює ймовірність винагороди за неї. Інтерпретація теорії очікувань з позицій стимулювання сталого розвитку регіону матиме такий вигляд. На регіональну систему впливають через систему стимулів (потрачені зусилля), що зумовлює досягнення відповідного результату (збільшення ВРП, збереження та відновлення НПС, соціальна справедливість), тобто результатом буде досягнення сталого розвитку регіональної СЕЕ системи. Досягнутий результат зумовить винагороду для регіональної системи (винагорода за потрачені зусилля – одержання благ для регіону у різних сферах життєдіяльності регіону). Одержання соціальних, економічних та екологічних благ для регіональної системи можливий лише тоді, коли для соціальних, економічних та екологічних процесів характерним є досягнення рівноважності, збалансованості, гармонійності, стабільності, конкурентоспроможності (інноваційності) безпеки. Цінність чи валентність винагороди буде задоволенням благами у регіональній системі внаслідок досягнення регіональною системою сталого розвитку. Добуток множників “стимули – сталий розвиток”, “сталий розвиток – одержання благ для регіону” та “задоволення благами у регіональній СЕЕ системі” буде рівнятися мотивації руху регіональної системи до сталого розвитку, і буде свідчити про рівень задоволення потреб. Високий рівень задоволення потреб свідчатиме про сильну мотивацію, а низький – про слабку. Якщо хоч котрийсь із множників буде рівний нулю (тобто не буде виконаний), мотивація по активізації власного потенціалу регіональної СЕЕ системи не буде реалізована, а досягнення сталого розвитку опиниться під загрозою.

Досить схожою в даному плані є теорія справедливості Стейсі Адамса, що стверджує, що працівники підприємства зіставляють свої винагороди із затраченими зусиллями та з винагородами інших працівників, які виконують аналогічну роботу. Регіональний контекст теорії передбачає, що треба поставити регіони в рівні умови для досягнення сталого розвитку. Проте для досягнення сталого розвитку необхідно використовувати різні підходи, методи та інструменти, проте використання їх повинно бути справедливим для всіх. Стимулюючі заходи проводитимуть державні органи влади. Зміст теорії буде наступним – на регіональну систему А зі станом системи К впливають набором стимулів Х, що зумовило рівновагу О. Відповідно, на регіональну систему В зі станом системи L вплинути через набір стимулів Y, котрі найбільше підходять для цього регіону, що зумовило сталий розвиток О. Також набір стимулів Y може використовуватись для регіону А, але обставин стану L. Якщо обидва регіони перебувають в одному стані К, а до них застосовуються різні набори стимулів, один з яких викличе сталий розвиток, а інший – ні, то це викличе незадоволеність усередині регіональної системи діями тих органів влади, хто проводив стимулюючий вплив. Разом з тим на різні регіональні системи неможливо впливати однаковими наборами стимулів, адже у кожний регіон має свої характеристики, і відповідно свій розвиток. Проте “правила гри” мають бути однаковими, тобто державна регіональна політика по досягненню сталого розвитку повинна бути прозорою, справедливою та зрозумілою для всіх регіональних систем. Тобто на регіональну систему необхідно впливати ефективними та відповідними стимулюючими заходами для того, щоб досягти сталого розвитку регіону.

Теорія партисипативного (спільного) управління твердить, що активна участь працівників у житті організації (залучення працівників до прийняття рішень, колективне виконання поставлених завдань, участь у колективних формальних і неформальних заходах, що культивують корпоративний дух тощо), спілкування з колегами підвищують задоволення роботою, внаслідок чого вони працюють якісніше та продуктивніше. Звідси, для того, щоб стимулювати сталий розвиток регіону (здійснювати стимулюючу політику), необхідно залучати до прийняття рішень на регіональному рівні не лише органи влади – центральні та муніципальні, – але й прислухатись до думки бізнесу (особливо малого та середнього), територіальних профспілок, громадських організацій, а особливо науково-дослідних установ тощо. Саме ці інституції дозволяють виявляти актуальні проблеми й активно на них реагувати (усувати чи мінімізувати), що в свою чергу матиме позитивний вплив на соціо-еколого-економічний розвиток. Також важливий вплив на розвиток регіону мають міжнародні інституції економічного, соціального та природоохоронного спрямування. Врахування думки всіх учасників регіонального розвитку, а також їх безпосередня участь у процесі управління регіональним розвитком, збільшує конкурентні переваги регіону, сприяє створенню своєрідного синергетичного ефекту. Це пояснюється, що об’єднання зусиль учасників управління регіоном

примножує потенціал самої регіональної СЕЕ системи, дозволяє швидше перейти на шлях досягнення динамічної рівноваги, а відтак і сталого розвитку.

Теорія мотивації матеріального стимулювання праці акцентує увагу на тому, що система матеріальних стимулів праці складається з різноманітних спонукальних мотивів, які доповнюють один одного і пов'язані єдиним процесом створення матеріальної зацікавленості у здійсненні трудової діяльності. Матеріальні стимули, що можуть використовуватись під час політики стимулювання сталого розвитку, мають переважно економічний характер. Зрозуміло, що на економічну складову найефективніший вплив матимуть економічні заходи впливу: вкладення інвестицій, зміна податкових ставок, зміна амортизаційних ставок тощо. Проте і на соціальну та екологічну складову можна впливати через економічні стимули. Зокрема, зберегти НПС від руйнування в першу чергу необхідно через вкладення необхідної суми коштів у екологозберігаючі технології. Щоб підвищити якість життя населення, тобто покращити стан справ соціальної складової, теж необхідно проводити економічне стимулювання. Тобто, можна стверджувати, що матеріальні стимули, що використовуються для активізації внутрішнього потенціалу регіону, є економічними стимулами. Але не лише економічні стимули доречні для впливу на регіональну СЕЕ систему. Досить ефективними є використання організаційних та психологічних стимулів.

Проаналізувавши основні теорії мотивації та співвідносність їх з ізоміруванням сталого розвитку регіону, з'ясуємо найхарактерніші риси, що ляжуть в основу теорії стимулювання сталого розвитку регіону (див. табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика деяких теорій мотивації в контексті стимулювання сталого розвитку регіону*

Підхід	Теорія мотивації	Зміст теорії мотивації	Зміст теорії мотивації (на регіональному рівні в контексті стимулювання сталого розвитку)
Теорії, що відображають процес винагородження (процесійні)	Теорія драйвів К. Халла	Поведінка людини, підтримана яким-небудь стимулом (матеріальним чи моральним) досить міцно закріплюється в її психіці, внаслідок чого людина діє за певними шаблонами.	Використання механізмів очікування чи заміщення недостатнього стимулу іншим (драйви) у регіональній економічній системі.
	Теорія очікувань В. Врума	Людина спрямовує свої зусилля на досягненні якої-небудь мети в тій мірі, в якій оцінює ймовірність винагороди за неї.	Виконання схеми “стимули–сталий розвиток” x “сталий розвиток–одержання благ для регіону” x “задоволення благами у регіональній СЕЕ системі” = мотивація (прагнення до сталого розвитку).
	Теорія справедливості С. Адамса	Працівники підприємства зіставляють свої винагороди із затраченими зусиллями та з винагородами інших працівників, які виконують аналогічну роботу.	Необхідно поставити регіони в рівні умови для досягнення сталого розвитку. Проте для досягнення сталого розвитку необхідно використовувати різні підходи, методи та інструменти, проте використання їх повинно бути справедливим для всіх.
Теорії, що відображають процес винагородження (процесійні)	Теорія партисипативного управління	Активна участь працівників у житті організації, спілкування з колегами підвищують задоволення роботою, внаслідок чого якість їх роботи зростає.	Залучення до управління регіоном та здійснення політики стимулювання сталого розвитку регіону бізнесові кола, фінансові установи, громадський актив, територіальні профспілки, науково-дослідні установи.
	Теорія мотивації матеріального стимулювання праці	Система матеріальних стимулів праці доповнюють один одного, і пов'язані єдиним процесом створення матеріальної зацікавленості у здійсненні трудової діяльності.	Формування системи матеріальних стимулів регіону на предмет досягнення сталого розвитку (економічні, організаційні та психологічні форми та інструменти).
	Теорія потреб А. Маслоу	Поділ потреб на первинні та вторинні, поведінка людей визначається потребами нижчого порядку, а після задоволення потреб їх мотивуюча дія припиняється.	У регіональній СЕЕ системі є три базові групи потреб – екологічні, соціальні та економічні. Кожну з цих груп можна вважати новим ієрархічним шаблоном.
	Теорія існування, відносин (приналежності) і росту К. Альдерфера	Основні потреби, які мотивують поведінку людини: існування, відносин, зростання. За неможливості задоволення потреб вищого рівня, зростають зусилля щодо якіснішого задоволення потреб нижчого рівня.	У регіональній системі необхідно, щоб існувало одночасно кілька груп потреб (екологічні потреби, соціальні потреби, економічні потреби), і по них велась активна діяльність з їх задоволення. Необхідно проводити стимулювання регіональної системи, щоб всі рівні потреб у регіоні були максимально задоволені.

	Теорія потреб Д. МакГрегора	Теорія "X": працівники схильні уникати роботи, тому їх необхідно стимулювати через контроль та погрози. Теорія "Y": працівники схильні до відповідальності та виконання роботи, автономії та самовираження.	Теорія "X" (стимулюючий механізм): регіональна система усіляко буде уникати самостійно задовольнити ті чи інші потреби, тому необхідно стимулювати її до реалізації цих потреб різними методами – від підтримки до покарання; уникнення досягнення конкретних потреб (соціальних, економічних чи соціальних) пояснюється їхньою суперечністю між собою. Теорія "Y" (мотиваційний механізм): регіон прагне брати на себе відповідальність за задоволення конкретних потреб (соціального, економічного та екологічного змісту) для того, щоб досягти у майбутньому сталого розвитку регіону.
--	--------------------------------	--	---

* Джерело: [7; 8; 11; 13; 16], власні розробки автора.

Тепер на основі розглянутих мотиваційних теорій пропонуємо власну теорію стимулювання сталого розвитку регіонів, що включає мотиваційний механізм. Для цього спочатку з'ясуємо, що є метою розвитку регіональних систем. За допомогою теорії спробуємо визначити: для чого необхідно проводити стимулювання сталого розвитку регіональної системи? Перш за все, необхідно констатувати, що стимулювання проводиться для того, щоб задовольнити потреби регіону у соціальній, економічній та екологічній сфері. Це досягається через ланцюг "потреба регіону – мета регіону". Мета – це остання ланка у ланцюзі, проте досягти її надзвичайно важко. Активна діяльність суб'єктів (держави, місцевих органів влади, бізнесу, фінансових установ, населення, громадських організацій та профспілок, науково-дослідних установ тощо) спрямована на виконання своїх функцій та обов'язків, пов'язаних із забезпеченням соціально-економічного та екологічного розвитку на сучасному етапі, а в подальшому – сталого розвитку регіонів. Можна впевнено казати, що діяльність суб'єктів носить поведінковий характер. Адже, наприклад, держава усвідомлює необхідність стимулювання, використовуючи старі відомі та запроваджуючи нові, проте перспективні методи та форми стимулювання. І, усвідомивши стан справ, відповідно до цього поводить. Діяльність усіх суб'єктів регіону дає синергетичний ефект, адже зусилля усіх, спрямовані на покращення стану справ в регіону, відповідно до теорії партисипативного управління), дають ще більший результат.

Повноцінна діяльність регіонального суб'єкта можлива під впливом стимулів та мотивів, що впливають з інтересів. Керівництво регіону може усвідомлювати (теорія мотивації "Y"), а може і не усвідомлювати (теорія мотивації "X") важливість здійснення діяльності, спрямованої до утвердження сталого розвитку регіону. Саме тому у першому випадку доречно використовувати мотиваційний механізм, а в другому – стимулюючий механізм досягнення сталого розвитку.

Зрозуміло, що інтерес може виникнути під впливом конкретної регіональної потреби. Драйви, що є проміжною ланкою у даному ланцюзі, забезпечують зв'язок стимулів (конкретних зовнішніх спонукаючих дій) чи мотивів (внутрішніх каталізаторів до дії) та власне активної дії (поведінки) всіх суб'єктів регіональної соціо-еколого-економічної системи на досягнення конкретної мети – сталого розвитку регіонів. Цей зв'язок виявляється через очікування чи заміщення недостатнього стимулу (мотиву) іншим (драйви) у регіональній соціо-еколого-економічній системі.

Загальна мета регіонального розвитку полягатиме у задоволенні всіх потреб регіону (соціальних, економічних та екологічних) через активну діяльність регіональних суб'єктів під впливом стимулюючих та мотивуючих каталізаторів. Тоді валентністю, відповідно до теорії очікувань В. Врума, буде задоволення від створених відповідних благ в регіоні при задоволенні конкретних потреб регіону та попередньо потрачених зусиллях (стимулах). Сталий розвиток регіональної соціо-еколого-економічної системи буде можливий тільки тоді, коли будуть досягнуто таких вагомих ознак сталого розвитку як рівноважність, гармонійність, збалансованість, стабільність, конкурентоспроможність (інноваційність) та безпека.

Слід підкреслити, що вплив на регіон в процесі реалізації потреб регіону може відбуватися за певних умов: 1) необхідно поставити регіони в рівні умови для досягнення сталого розвитку, але для цього необхідно використовувати справедливі для всіх різні підходи, методи та інструменти (теорія справедливості), тобто ефективну регіональну політику стимулювання сталого розвитку; 2) під час стимулювання регіону повинні використовуватись різні форми стимулювання (теорія мотивації матеріального стимулювання праці); 3) у регіоні існує три базові групи потреб – соціальні, економічні, екологічні, і кожен з цих рівнів має бути максимально задоволений (теорія потреб А. Маслоу та теорія існування, відносин і росту К. Альдерфера).

Механізм реалізації потреб регіону розглянемо у розрізі трьох складових сталого розвитку (див. рис. 1.). Економічна сфера розвитку регіональних систем за першооснову ставить задоволення економічних потреб. Під впливом економічної потреби, наприклад, нестачі фінансових ресурсів у регіоні, формується відповідний економічний інтерес. Тобто шукається спосіб, інструмент, метод для задоволення потреби. Інтерес породжує як внутрішнє бажання задовольнити економічну потребу всередині регіональної системи (економічний мотив), так і зовнішнє (економічний стимул). Під дією стимулювання та мотивування здійснюється активна діяльність суб'єктів регіональної системи по досягненню конкретної цілі. Проте активну діяльність не так легко проводити, оскільки на шляху досягнення стоять різноманітні перепони: зовнішні (позасистемні) та внутрішні (системні). Тому іноді доводиться чекати на впровадження активних дій до регіональної системи по досягненню економічної цілі (надходження коштів). Якщо відповідний стимул не вживається в силу різних перешкод, то регіональна система повинна через механізм драйвів запустити механізми заміщення недостатнього стимулу іншим, щоб не втратити позитивних починань. У тому разі, коли економічну ціль досягнуто, автоматично система спрацьовує на зародження нової економічної потреби, що спрямована на якісне чи кількісне покращення параметрів регіональної системи.

Аналогічний механізм працює у соціальній сфері (соціальна потреба, соціальний інтерес, соціальна ціль) та екологічній сфері (екологічна потреба, екологічний інтерес, екологічна ціль). Кожна сфера формує відповідний пакет (набір) цілей. Наприклад, соціальна сфера формує набір соціальних цілей. Комплекс цілей, спрямованих на вирішення соціальних, економічних та екологічних цілей, направлених на досягнення стратегічної мети – сталого розвитку регіональної соціо-еколого-економічної системи у всіх сферах системи.

Функціонування даного механізму можливе за умови досягнення оптимального статусу регіональної системи, що всі складові соціо-еколого-економічної

системи функціонують гармонійно, збалансовано, стабільно, мають конкурентні переваги, впроваджують інноваційні технології, забезпечують безпеку, зберігають рівновагу між соціальною, економічною та екологічною сферами, без домінування чи шкоди одній сфері іншій. Якщо регіональна СЕЕ система досягне такого стану, то досягнення сталою розвитку є цілком реальною перспективою для нього.

Висновки. Механізм стимулювання сталою розвитку регіонів варто розуміти насамперед через призму теорії мотивації. Вдала трансформація провідних теорій мотивації дозволяє створити теорію стимулювання сталою розвитку регіонів, згідно з якою кожна регіональна система характеризується сукупністю потреб (соціальних, економічних та екологічних), котрі необхідно досягти. Задоволення цих потреб можливе лише тоді, коли на систему впливати стимулюючими заходами так, щоб створити мотивацію для активізації внутрішніх потенційних можливостей та досягнення системою сталою розвитку. Саме тоді можна очікувати зростання добробуту населення регіонів.

Взагалі, як слушно зауважив академік Долішній М.І., “ядром регіональної політики України має стати стимулювання регіонального розвитку” [10, с.195]. Власне стимулювання сталою розвитку регіонів України, як дієвий механізм активізації внутрішніх потенційних можливостей регіональних соціо-еколого-економічних систем та обов’язкова складова стратегії сталою розвитку регіонів, повинне мати чітку мотиваційну основу, орієнтовану на саморозвиток та самоорганізацію.

У подальшому доцільно проводити дослідження з питань мотиваційного механізму стимулювання сталою розвитку регіонів, зокрема, розробляти дієві пакети інструментів для стимулювання регіональних СЕЕ систем та пропонувати нові підходи до активізації потенціалу регіонів, забезпечення збалансованості, рівноважності, конкурентоспроможності, інноваційності, стабільності, гармонійності та безпеки регіонів тощо.

Список використаних джерел

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития / Н.В. Багров – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
2. Білорус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетол. досл.) / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.: іл. – Бібліогр.: с. 474–491.
3. Борщук С. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: [монографія] / С. М. Борщук. – Львів: Растр-7, 2007. – 435 с.: іл.
4. Буркинський Б. В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития // ИПРЭИ НАН Украины / Буркинський Б. В., Степанов В. Н., Харичков С. К. – Одеса: Фенікс, 2005. – 575 с.
5. Вахович І. М. Фінансова політика сталою розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: Монографія. / І. М. Вахович – Луцьк: Надтир’я, 2007. – 496 с.
6. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталою розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія. / З. В. Герасимчук– Луцьк: Надтир’я, 2008. – 528 с.
7. Гірняк О.М. Менеджмент: теоретичні основи і практикум: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. / Гірняк О.М., Лазановський П.П. – К.: “Магнолія плюс”, Львів: “Новий світ–2000”, 2003. – 336 с.
8. Гріфін Р. Основи менеджменту: Підручник / Гріфін Р., Яцура В.; Наук. ред. В. Яцура, Д. Олесевич. – Львів: БаК, 2001. – 624 с.
9. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. / Данилишин Б. М., Шостак Л. Б. – К.: СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367с.: ил. – 36, библиогр: ист. 257.
10. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: Нові пріоритети: Монографія / М.І. Долішній. – К.: Наук. думка, 2006. – 512 с.
11. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. – У 3 т. – Т. 1. – 3-вид., доп. – К.: Вид-во Європ. ун-ту. – 2001. – 542 с.
12. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 08.09.2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: Підручник. / Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. – К.: “Академ-видав”, 2003. – 416 с. (Альма-матер)
14. Масловська Л. Ц. Сталій розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія. / Л. Ц. Масловська – К.: КНЕУ, 2003. – 365 с.
15. Мартиненко М. М. Основи менеджменту: Підручник. / М. М. Мартиненко – К.: Каравела, 2008. – 496 с.
16. Менеджмент: теорія і практика: Навч. посіб./ Ред. О.М. Романенко. – К.: Атака, 2007. – 584 с.
17. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.1 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
18. Немец Л. Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография. / Л. Н. Немец – Харьков: Факт, 2003. – 383 с.: рис., табл.
19. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.
20. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації). / В. І. Павлов– Луцьк : Надтир’я, 2000 – 580 с.
21. Сталій розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: навчальний посібник / І. В. Недін та ін.; За заг. ред. І. В. Недіна. – Суми: Університетська книга, 2008. – 383 с.
22. Філософський словник соціальних термінів. – Х.: “Корвін”, 2002. – 672 с.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2009 р.